

**...beschermen
wat ons rest.**

**BOND BETER
LEEFMILIEU**

Kristof Vets,
 master in de heden-
 daagse geschiedenis
 (K.U.Leuven) en master
 in General Management
 (Vlerick)
 en Dorien Vanderputten,
 master in de heden-
 daagse geschiedenis
 (K.U. Leuven)

De Bond Beter Leefmilieu als nieuwe sociale beweging

Het concept nieuwe sociale bewegingen komt steeds meer onder druk te staan. In dit artikel wordt het concept getoetst aan de milieubeweging, meer specifiek de koepelorganisatie Bond Beter Leefmilieu (BBL). Deze organisatie onstond eerder vanuit burgerlijke kringen en kreeg al van in het begin een vrij ingewikkelde organisatiestructuur mee. Reeds in de tweede helft van de jaren 1970 moest de BBL kleur bekennen rond de kernenergieproblematiek. Dit leidde tot financiële problemen, maar zorgde niet voor een radicalisering van het programma. Daarnaast moest de BBL ook een politieke keuze maken met de opkomst van Agalev. In de lange jaren 1980 worstelde de BBL voornamelijk met deze problemen, tot begin jaren 1990 de acceptatie vanuit de overheid kwam. De BBL werd erkend als volwaardige gesprekspartner en er kwam een subsidieregeling die hen toeliet te professionaliseren. Deze zaken passen niet echt in het ideaal-typische beeld van nieuwe sociale bewegingen. Misschien moet men stoppen de milieubeweging als een onderdeel van de nieuwe sociale bewegingen te bekijken en nieuwe sociale bewegingen gaan definiëren als onderdelen van diverse bewegingen zoals de milieubeweging, de vredesbeweging of de vrouwenbeweging.

Inleiding

Het milieu is een thema dat niet meer weg te denken is uit onze hedendaagse maatschappij. Het is al lang geen ideologie meer die alleen door groene ridders met geitenwollensokken wordt gepredikt, maar het is geëvolueerd naar een problematiek waar iedereen dagelijks mee in contact komt. Denk maar aan het sorteren van afval, de roep om zuinig om te springen met nutsvoorzieningen als gas, water en

Affiche van de BBL, 1979 (Amsab-ISG, Gent)

elektriciteit of de vermelding van de CO₂-uitstoot bij nieuwe wagens. Zowel vanuit de overheid als vanuit de industrie is het besef gegroeid dat de menselijke impact op het milieu niet te onderschatten valt en dat er actie ondernomen moet worden. Sensibiliseringscampagnes, milieupremies en hogere belastingen op vervuilende producten, moeten de burger ertoe aanzetten zich meer milieubewust op te stellen. De meeste bedrijven hebben intussen ook een dienst die zich bezig houdt met het beperken van de negatieve impact die het bedrijf op zijn omgeving heeft.

Er is dus al een hele weg afgelegd sinds het eerste milieuprotest in de jaren 1960 op gang kwam. De evolutie van de milieubeweging in België bekijken heeft weinig zin. Deze erg versnipperde beweging laat zich niet als één geheel vatten, terwijl het tevens onmogelijk is elke beweging apart te beschrijven. Er bestaat in België wel een milieukoepel, de Bond Beter Leefmilieu. Bij deze koepelorganisatie zijn de belangrijkste milieu- en natuurorganisaties aangesloten en zij coördineert tevens de acties van de verschillende verenigingen. Door de evolutie van de BBL te schetsen, kan men dus wel een aantal zinnige conclusies trekken over de milieubeweging in België.

In de jaren 1960 groeide echter niet alleen de aandacht voor het milieu. De opkomst van de milieubeweging en de aandacht voor het milieu valt samen met onder andere die van de vredesbeweging, de derdewereldbeweging en de vrouwenbeweging. Deze bewegingen plaatst men onder de noemer van wat men in de wetenschappelijke literatuur de nieuwe sociale bewegingen is gaan noemen. Deze term bestaat uit twee delen. Ten eerste is er het gedeelte 'sociale beweging'. Onder een sociale beweging verstaat men een geheel van organisaties en losse actoren die door middel van massale, collectieve actie buiten de geïnstitutionaliseerde politieke kanalen druk uitoefenen op de politieke leiders met als bedoeling maatschappelijke veranderingen of het behoud van een toestand te realiseren.¹ Dergelijke sociale bewegingen hebben al doorheen de hele geschiedenis bestaan. Met het eerste deel van deze benaming, het 'nieuwe', wil men een onderscheid maken met de klassieke sociale bewegingen uit de 19e en het begin van de 20e eeuw. Onder de klassieke sociale bewegingen verstaat men onder meer de arbeidersbeweging. Hoewel deze term fel gecontesteerd wordt in de literatuur, wordt deze toch algemeen gebruikt voor sociale bewegingen die op het einde van de jaren 1960 of begin jaren 1970 ontstaan.²

Nieuwe sociale bewegingen

Sociologen en politicologen hebben een zestal kenmerken geformuleerd die volgens hen typerend zijn voor nieuwe sociale bewegingen en waarmee ze zich onderscheiden van de oude sociale bewegingen. De zes kenmerken zijn achtereenvolgens: een ontstaan in de jaren 1960, een links-libertaire ideologie, een zwakke organisatiestructuur, een postmaterialistisch publiek, nieuwe en ludieke actiemiddelen en hun relatie met de politiek.³

Ten eerste is er de ontstaanscontext. Nieuwe sociale bewegingen zijn bijna allemaal in de late jaren 1960, los van elkaar ontstaan, over landsgrenzen en themagrenzen heen. Een verklaring hiervoor is het feit dat de dragers van de bewegingen opgegroeid zijn in een relatieve welvaart die hun ouders niet kenden. Vanuit deze achtergrond richtten zij zich niet op het verwerven van een materiële verbetering, maar gingen zij nieuwe thema's aankaarten die voor deze nieuwe generatie belangrijk waren. Het ontstaan van nieuwe sociale bewegingen in de jaren 1960 kan dus gezien worden als een resultaat van een sterk veranderde sociaal-economische toestand en een daarbij horende nieuwe culturele gevoeligheid.⁴ De thema's die zij aankaartten, waren evenwel niet nieuw.

Een tweede kenmerk betreft de links-libertaire ideologie van nieuwe sociale bewegingen. Het gaat hier niet om een uitgewerkte ideologie zoals bij bijvoorbeeld politieke partijen, maar eerder om een aantal vage waarden. De term 'links' wordt als verzamelnaam genomen voor waarden zoals sociale gevoeligheid en rechtvaardigheid, of een kritische houding tegenover de vrije markt. Onder 'libertair' wordt het antiautoritaire wantrouwen tegenover grote hiërarchische organisaties verstaan.⁵

Ten derde is ook de zwakke organisatiestructuur kenmerkend. Nieuwe sociale bewegingen zijn eerder kleine en zwak uitgebouwde organisaties omdat ze omwille van hun ideologische keuze (libertair-links) en hun kritische achterban nooit zijn kunnen uitgroeien tot institutioneel verankerde organisaties, in tegenstelling tot hun voorlopers.⁶ In de literatuur onderscheidt men drie soorten organisatiestructuren: kleine lokale actiegroepen die vaak slechts kort bestaan, grote en goed uitgebouwde internationale organisaties die rekenen op gelddonaties vanuit het publiek en ten derde koepelorganisatie zoals de Bond Beter Leefmilieu. Deze blijven over het algemeen ook relatief zwak.⁷

Het vierde typerende kenmerk hangt in sterke mate samen met het tweede, de ideologie. Het publiek van nieuwe sociale bewegingen wordt vaak in het vakje van het postmaterialisme of postmodernisme geduwd. Het zou voornamelijk gaan om mensen uit de nieuwe middenklasse, die actief zijn in de sociale en culturele sector.⁸ Door hun veelal hogere opleiding en relatief stabiele financiële toestand, zouden zij zich meer richten op universalistische, immateriële maatschappelijke problemen.⁹

Een voorlaatste eigenschap betreft de nieuwe actievormen die nieuwe sociale bewegingen hanteren. Het gaat hier dan vaak om ludieke of originele acties die de aandacht moeten trekken van de verschillende media. Ze haalden hun inspiratie onder meer bij de acties van de zwarte burgerrechtenbeweging in de jaren 1950 en 1960 in de Verenigde Staten.¹⁰

Het zesde en laatste kenmerk betreft de relatie met de politiek en de afkeer van de verzuiling van nieuwe sociale bewegingen. Deze eigenschap is vooral van toepassing op Belgische bewegingen. Oude sociale bewegingen groeiden uit tot machtige organisaties die hun leden van de wieg tot de dood in een geheel van zuileigen organisaties verankerden. De nieuwe sociale bewegingen zijn niet uitge-

groeit tot een nieuwe zuil omdat hun kritische achterban wat sceptisch stond tegenover deelname aan de politiek. Dit heeft ook als gevolg dat de groene partijen in België, Agalev (inmiddels Groen!) en Ecolo, nooit de volle steun van de nieuwe sociale bewegingen hebben gekregen. Zij hebben steeds een kritische afstand bewaard.

Zoals reeds gesteld, is er in wetenschappelijke kringen heel wat discussie rond deze term. Zo zijn er verschillen in interpretatie door enerzijds sociologen en politologen die wijzen op het unieke karakter van de nieuwe sociale bewegingen en anderzijds de historici die eerder het recurrente opmerken.¹¹ Historici zoals Leen Van Molle bekritisieren ook het concept op zich. In haar studie over de vrouwenbeweging vond zij slechts weinig raakpunten met het concept nieuwe sociale bewegingen.¹² Ondanks deze kritieken en verschillen in visie, houdt het concept wel stand als model van waaruit men kan vertrekken.

Opkomst lokaal milieuprotest en ontstaan BBL (1968-1971)

Zoals eerder gesteld, brachten de nieuwe sociale bewegingen – ondanks hun benaming – geen nieuwe thema's naar voren. Dit geldt ook voor de milieubeweging. Reeds in de tweede helft van de 19e eeuw en begin 20e eeuw ontstonden milieu- en natuurverenigingen. Zij waren niet echt ideologisch geprofileerd, maar ontstonden vooral vanuit een romantische bezorgdheid van de veelal hogere burgerij en het willen streven naar een ideaal van pure schoonheid. Hun acties beperkten zich dan ook in eerste instantie tot het inzamelen van geld voor het opkopen en het onderhouden van natuurgebieden. Daarnaast werd ook aandacht besteed aan het bestuderen en observeren van de natuur. Natuurbescherming was voor hen eerder een vorm van vrijetijdsbesteding. Voorbeelden van deze voorlopers van de huidige milieubeweging zijn onder andere het in 1854 opgerichte Franse Société Nationale de Protection de la Nature, het in 1895 ontstane Engelse National Trust en de Belgische Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten (1910).¹³

In de jaren 1960-1970 rijzen de nieuwe milieubewegingen als paddenstoelen uit de grond. In Vlaanderen alleen al zou het gaan om 36 verenigingen. Vanwaar deze boom? Volgens Leuvens hoogleraar en politicoloog Marc Hooghe kan men hiervoor twee duidelijke oorzaken aanstrepen. Ten eerste wijst hij op de economische wedloop na de Tweede Wereldoorlog. Het streven naar economische groei was na de oorlog prioriteit, ook als dit ten koste van het milieu ging. De naoorlogse jongere generatie was opgegroeid in relatieve welvaart en was niet meer bereid deze opoffering van het milieu te aanvaarden. Ten tweede haalt Hooghe de protest- en mobilisatiebereidheid na mei '68 aan.¹⁴ Toch moet deze tweede reden genuanceerd worden. Zeker wat Vlaanderen betreft, liggen de roots van de milieubeweging niet in het studentenprotest, dan wel in het lokale en burgerlijke milieuprotest. De eerste verenigingen in Vlaanderen kwamen tot stand als een reactie op de bedreiging van de eigen

Protest tegen de aanleg van de E10, Antwerpen, 1969 (Bond Beter Leefmilieu, Brussel)

leefomgeving, ook wel het NIMBY-fenomeen (Not In My Backyard) of LULU-fenomeen (Locally Unwanted Land Use) genaamd. De eerste acties in Vlaanderen zijn hier een duidelijk voorbeeld van. Zo werd er geprotesteerd tegen de aanleg van de autosnelwegen E10 en A24 door respectievelijk Brasschaat en Limburg, tegen de aanleg van het duwvaartkanaal Oelegem-Zandvliet of lokale industrieverontreinigingen zoals bij Bayer-Rickmann in Brugge of Metallurgie te Hoboken.¹⁵

In deze context werd de Bond Beter Leefmilieu/Inter-Environnement opgericht. De stichters, Marc Dubrulle, Dominique de Wasseige, Michel Didisheim, Pierre Dulieu, Jan Tanghe en Baudouin du Bus de Warnaffe, hadden geen banden met de milieubeweging, maar wilden van bovenaf ageren tegen het lakse milieubeleid in België. Hun doel was de bestaande krachten te bundelen en zo een sterke, nationale drukingsgroep te vormen met een breed actieterrein, zowel op vlak van natuurbehoud, als ruimtelijke ordening en milieuhygiëne. Er moest ook op zoek gegaan worden naar een brede basis, met zowel erkenning van bovenaf als steun van onderuit. In september 1971 werd de Bond Beter Leefmilieu/Inter-Environnement officieel opgericht. 38 milieuorganisaties sloten zich meteen aan.¹⁶

Organisatorisch week de BBL/IE af van de losse, rigide en ietwat anarchistische structuur, eigen aan nieuwe sociale bewegingen. De oprichters waren geen jonge idealisten, maar dertigers en veertigers met een carrière in het bedrijfsleven. Door hun achtergrond en de vooropgestelde doelen was een degelijke interne organisa-

tie een logische uitkomst. De interne organisatiestructuur was van meet af aan tweevoudig en bijgevolg ingewikkeld. Enerzijds werd de BBL/IE gewestelijk ingedeeld. Naast de nationale koepel bestonden er ook drie federaties: BBL Vlaanderen, IE Wallonie en IE Bruxelles. Anderzijds was de organisatie ook inhoudelijk opgedeeld in drie functionele sectoren, overeenkomstig de drie gebieden waarin de koepel actief wilde zijn: stedelijke leefomgeving, onroerend cultuurpatrimonium en bestrijding van verontreiniging en hinder (milieuhygiëne). Opvallend is ook dat de BBL/IE geen ledenorganisatie was. Enkel milieuorganisaties konden lid worden, individuen niet. Dit bemoeilijkte het contact met de basis ten zeerste.

De Bond Beter Leefmilieu kan – zeker in de beginjaren – niet als een radicale milieubeweging beschouwd worden. Ideologisch gezien wordt een zeer gematigde en pragmatische houding aangenomen en dit omwille van verschillende redenen. In eerste instantie wilde de BBL/IE een koepelfunctie vervullen en moesten alle leden tevreden gehouden worden. Dit is enkel mogelijk door een gematigde houding aan te nemen. Daarnaast behoorde de meerderheid van de leden tot de natuurbehoudsvleugel, in tegenstelling tot de nieuwe sociale bewegingen met een duidelijk afgetekend ideologisch profiel. Tot slot – en zoals eerder gesteld – waren de oprichters afkomstig uit het bedrijfsleven en de politiek en waren geen radicale of idealistische actievoerders. Deze gematigde houding leverde de koepel heel wat steun op vanuit politiek en industrie. De goede contacten met industrie en bedrijfsleven bezorgden de organisatie de nodige financiële middelen. Daarnaast kreeg de koepel ook steun van verschillende vooraanstaande personen uit de politieke, sociale, culturele en artistieke wereld. De koepel wilde die goede relatie met de overheid ook in stand houden, gezien hij als spreekbuis wilde fungeren naar deze overheid toe. Men kan dus stellen dat de BBL/IE in het begin een echte consensusbeweging was. De vage ideologie blijkt dus een belangrijke ondersteuning te zijn geweest voor het ontstaanssucces van de koepel: er kon een breed publiek worden aangesproken, er was voor de nodige financiële steun en ook een goede relatie met de overheid.

De BBL/IE wilde van meet af aan een breed milieufrent vormen en actievoeren met alle mogelijke middelen. In 1973 werd dit ruime actieveld in vijf concrete punten samengevat. Ten eerste wilde de BBL/IE het publiek informeren en sensibiliseren om zo het milieubesef bij de man in de straat te doen toenemen. Ten tweede wilde men ook de overheid voorlichten, zodat deze kon optreden als corrigerende en controlerende factor. Ten derde wilde de koepel door het stimuleren van onderzoek en eigen studie, tot een betere kennis van het leefmilieu komen om zo in betere voorlichting naar overheid en burger toe te kunnen voorzien. Tot slot wilde men de overheid aanzetten tot een geïntegreerd en algemeen milieubeleid, zodat de andere doelstellingen van de organisatie overbodig werden.¹⁷ Naast deze duidelijke sensibiliserende rol, ging de koepel ook particuliere instellingen helpen met hun acties. De BBL/IE had dus ook een belangrijke ondersteunende en coördinerende functie, naast het louter actievoeren. De eerste successen werden geboekt op vlak van natuurbehoud en het stedelijke milieu. Zo begon de BBL/IE acties te

ondernemen tegen de verkaveling van het duinengebied in De Panne en publiceerde de organisatie een wetenschappelijk onderbouwde bundel met richtlijnen voor de herinrichting van de Brusselse agglomeratie. Opvallende afwezige bij het actievoeren was de sector die instond voor milieuhygiëne. Hun acties waren minder opvallend en door het overwicht van natuurbehoudsorganisaties in de algemene vergadering kwamen zij ook minder aan bod.

Radicalisering en antikernenergie (1974-1981)

De Bond Beter Leefmilieu/Inter-Environnement sloot midden jaren 1970 een eerste fase in zijn ontwikkeling af. Enkele jaren na zijn oprichting kwam de koepel voor een aantal zware problemen te staan. In 1973-1974 temperde de oliecrisis danig de belangstelling voor de milieuproblematiek. Het milieu werd als een luxeprobleem beschouwd en de industrie schroefde de financiële steun aan de BBL/IE fors terug. Daarnaast ging de energiesector kernenergie als onuitputtelijk en milieuvriendelijk alternatief propageren. Dit leidde tot een polarisatie tussen de gematigde natuurbehoudsvleugel, die niet echt weigerachtig stond tegenover de nieuwe energievorm, en de milieuactiegroepen die radicaal tegen de plannen voor nieuwe kerncentrales waren. Deze polarisering leidde tot het ontstaan van een militante, radicale en op actie gerichte vleugel binnen de milieubeweging. Binnen de BBL/IE leidde het energieprobleem eveneens tot verdeeldheid. Enerzijds vroeg een deel van de milieubeweging de koepel om actie te ondernemen, anderzijds moest de organisatie rekening houden met het financiële aspect, want een te radicale koers zou fondsenwerving heel moeilijk maken. De BBL/IE richtte een werkgroep op rond kernenergie, maar de acties bleven erg voorzichtig.¹⁸ De eis tot kernstop moet gezien worden in het kader van het trachten te paaien van de radicalere vleugel, want verder bleef de houding van de BBL/IE voorzichtig en gematigd. Toch zag de koepel de inkomsten vanuit de industrie drastisch slinken. Daarnaast waren heel wat bewegingen te leurgesteld door deze houding van de BBL/IE. Meer en meer werd de koepel gestuurd vanuit haar achterban en zag men zich genoodzaakt het standpunt omtrent de kernenergieproblematiek bij te sturen.

In de loop van de jaren 1970 groeide de autonomie van de gewestelijke raden, het was nog louter de nationale structuur die de gewestelijke federaties samenhiel. De koepel werd hervormd tot een confederatie, maar deze organisatievorm was geen lang leven beschoren. Op 5 februari 1981 werd de federale koepel ontbonden.¹⁹ De BBL in Vlaanderen bleef een koepelfunctie vervullen. Deze federalisering kwam er omwille van een drietal redenen. Eerst en vooral zat een verdere federalisering van meet af aan reeds ingebakken in de gewestelijke organisatiestructuur van de BBL/IE. Het aparte overleg van de gewestelijke federaties vormde een eigen identiteit bij elk van de federaties. Ten tweede waren er duidelijk ideologische verschillen tussen de Vlaamse en Waalse afdelingen en het eigen stedelijke karakter van Brussel. Toch kwam het einde van de nationale koepel niet door ideologisch geruzie, dan wel door de financiële toestand van de federaties. Deze verslechterde enorm

in de tweede helft van de jaren 1970. Via verdere federalisering trachtte men tevergeefs deze negatieve ontwikkelingen een halt toe te roepen. Geleidelijk aan gingen er stemmen op om de confederatie te ontbinden wegens geldgebrek, wat uiteindelijk ook gebeurde in 1981.

Tegen het einde van de jaren 1970 kan men toch een ideologische radicalisering vaststellen bij milieubewegingen in het algemeen, maar ook bij de Bond Beter Leefmilieu. De strijd tegen kernenergie wordt hiervoor als belangrijke reden aangehaald. De sfeer werd grimmiger, er werd harder actiegevoerd, de toon werd pessimistischer en men ging zich afzetten tegen de overheid. De stem van de milieuactiegroepen werd luider en de BBL evolueerde van een consensusbeweging naar een conflictbeweging. Daarnaast wordt ook gewezen op de federalisering. Door de toegenomen autonomie konden de federaties zich gaan toeleggen op wat er echt bij hun achterban leefde. In Vlaanderen zou de BBL over een veel radicalere achterban beschikken dan in Wallonië, gericht op directe actie.²⁰ Het aantal milieuactiegroepen in Vlaanderen lag ook beduidend hoger, terwijl in Wallonië de natuurbehoudverenigingen de bovenhand hadden. Hellemans en Hooghe halen als belangrijkste verklaring hiervoor het industriële verleden van Wallonië aan. Toch mag deze radicalisering zeker niet overdreven worden. De BBL werd immers nog steeds door dezelfde mensen bestuurd en evolueerde dus zeker niet tot een harde actieorganisatie. Meer dan van echte radicalisering, kan men in het geval van de BBL eerder spreken van het einde van de conservatieve periode van begin jaren 1970 en het wegvallen van een aantal factoren die een eventuele radicalisering konden verhinderen of afremmen.

Ondanks de financiële problemen, de interne spanningen tussen gematigden en radicalen en de federalisering slaagde de BBL(/IE) er toch in een breed scala aan acties op poten te zetten. Het stramien van de acties bleef ook grotendeels hetzelfde. De acties werden grotendeels gedragen door lokale verenigingen, terwijl de BBL zelf zich richtte op studie en onderzoek om de acties te ondersteunen met wetenschappelijk onderbouwde dossiers. De BBL bleef zich focussen op coördineren, bestuderen, informeren en delegeren. De acties tegen kernenergie sprongen het meest in het oog. Het was ook op dit actieterrein dat de BBL de enige maal afweek van de regel en een betoging organiseerde in 1977, samen met VAKS (Verenigde Aktiegroepen voor Kernstop). Maar de BBL(/IE) hield zich ook met andere thema's bezig. De acties die reeds begin jaren 1970 waren opgestart, zoals tegen het duwvaartkanaal Oelegem-Zandvliet, werden verder opgevolgd. Daarnaast werd er ook aandacht besteed aan nieuwe problemen in de drie functionele sectoren. Wat natuurbescherming betreft, ging de koepel de acties toespitsen op de bescherming van bomen en vogels en het verzoenen van toerisme met natuurbehoud. Inzake ruimtelijke ordening werd er onder andere hevig verzet geboden tegen de aanleg van bijkomende snelwegen in België, nieuwe gewestplannen en onnodige verkavelingen. In deze periode toonde ook de sector verantwoordelijk voor milieuhygiene zich steeds actiever. Zo werd onder andere actie ondernomen tegen de toene-

De strijd tegen kernenergie wordt als voornaamste reden aangehaald voor de ideologische radicalisering van de milieubewegingen eind jaren 1970. Affiche van een actie van de Verenigde Aktiegroepen voor Kernstop (VAKS) en de Groene Fietsers, met de steun van de BBL, 1977 (Amsab-ISG, Gent)

mende afvalberg in Vlaanderen en geijverd voor meer recyclage van gebruikte materialen. In 1978-1979 kwam er een grote actie tegen de loodvergiftiging in Hoboken. Ook tegen het gebruik van hormonen in vetmesterijen werd fel geageerd. De BBL was dus duidelijk in een breed veld actief.

De relatie tussen nieuwe sociale bewegingen en de politiek is vaak vrij complex. Dit geldt ook voor de Bond Beter Leefmilieu/Inter-Environnement. De koepel speelde vanaf de oprichting reeds een politieke rol, men onderhield goede contacten met de overheid en achter de schermen werd er druk gelobbyd. De BBL/IE had als expliciet doel een intermediaire instantie te worden tussen milieubewegingen en de overheid.²¹ Daarbij bleef de organisatie altijd neutraal. De opkomst van de nieuwe beweging Anders Gaan Leven en diens evolutie naar de oprichting van een nieuwe, progressieve partij Agalev leidde echter tot een nieuw struikelblok in de koepel: wat met politiek engagement? De nieuwe partij had niet alleen verschillende mensen aangetrokken vanuit de BBL en andere milieubewegingen, zoals onder andere Marc Dubrulle, maar moest op zoek naar een achterban en wilde daarbij graag de steun van de milieubeweging en andere nieuwe sociale bewegingen. Aanvankelijk stonden heel wat mensen positief tegenover dit nieuwe initiatief. Toch sprong BBL niet meteen op de kar van Agalev. Binnen de milieubeweging

kwam het tot een debat over welke strategie het best kon worden gevolgd inzake het bekomen van een efficiënt milieubeleid: volledige steun aan de nieuwe partij of politieke neutraliteit? Zo werd in 1981 de Werkgroep milieubeweging en politiek engagement opgericht met als opdracht een dossier samen te stellen dat alle pro's en contra's van politiek engagement samenbracht. Er werd besloten om de leden en milieusympathisanten alle vrijheid te geven om zelf hun standpunt te bepalen. De organisatie zelf zou te allen tijde neutraal blijven.²² Toch bestond er ook aan de top enige onenigheid tussen mensen die stonden voor meer politiek engagement en zij die strikte neutraliteit predikten. De BBL bleef echter vasthouden aan neutraliteit en elke verbondenheid met Agalev expliciet afwijzen. Ook de meerderheid van de leden stond weigerachtig tegenover een te nauwe band met de partij. Agalev wilde zich opwerpen als de vertegenwoordiger en politieke vertaling van de nieuwe sociale bewegingen. Zelf leken deze bewegingen hier niet op zitten te wachten.

Het uitblijven van een nauwe relatie met deze partij lijkt op het eerste zicht vreemd, aangezien het programma in grote mate overeenstemde met dat van de milieubeweging en de BBL. De verklaring hiervoor is drievoudig. Ten eerste moet gewezen worden op de precaire financiële situatie van de koepel. De BBL was door het verlies van steun vanuit de industriële wereld midden jaren 1970 in grote mate afhankelijk geworden van overheidssubsidies. Een te nauwe band met Agalev zou deze subsidies in het gedrang kunnen brengen. Ten tweede was het ook een strategische keuze neutraal te blijven. Door goede contacten met de overheid en alle politieke partijen, kon men op een breed front lobbyen en druk uitoefenen. Kiezen voor de groene partij zou de relaties met de andere politici kunnen verzuren, terwijl Agalev zelf niet sterk genoeg was voor regeringsdeelname. Tot slot moet gewezen worden op de heterogeniteit van de milieubeweging en van de leden van de BBL. Als koepel werd onderdak geboden aan heel wat verenigingen die met milieu bezig waren, maar die allen ook een verschillende achtergrond hadden. Wanneer de organisatie zich op één partij zou focussen, zou deze heterogeniteit in gevaar worden gebracht en zou men leden tegen de borst kunnen stoten. Opnieuw leek pragmatisme te winnen van ideologie.

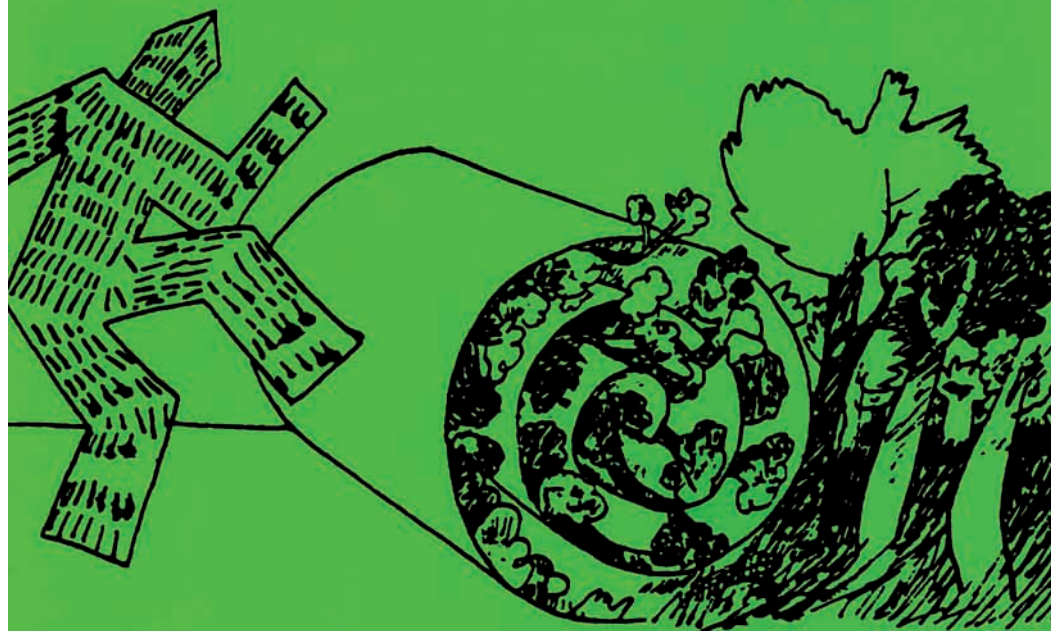
Crisis in de milieubeweging (1982-1990)

De kernenergieproblematiek had diepe financiële wonden geslagen bij de BBL. Inkomsten vanuit de industrie verminderden zienderogen en men werd meer en meer afhankelijk van overheidssubsidies. Aangezien er geen subsidieregeling was, werd de BBL afhankelijk van de ministeriële goodwill.²³ Dit zorgde ervoor dat de werking van de milieukoepel stagneerde. Door deze crisis werd de vraag naar de rol van de BBL ook steeds sterker. De kernenergiestrijd en de discussie rond Agalev hadden een reflectie op gang gebracht, die vooral gedragen werd door Paul Staes van Red de Voorkempen en Guido Steenkiste van VAKS. Zij hekelden de vaak te gematigde houding van de Bond, die studie, reflectie en lobbying probeerde te combineren

met frontvorming en actievoeren. “Van de BBL ging een zekere steriliteit uit. Het bleef een beetje bij actievoeren op pantoffels”, aldus Paul Staes.²⁴ Dit resulteerde in twee studiedagen in 1983 en 1985. Er waren groepen die vroegen om meer decentralisatie en directere acties. Zij hadden kritiek op het volgens hen te conservatieve bestuur van de Bond. Deze ontmoetingsdagen werden echter gekenmerkt door een algemene desinteresse. Radiojournalist René Smeets verwoordde het destijds als volgt: “De fut is er uit, zo lijkt het. Er is geen nieuwe generatie om de fakkel over te nemen van de milieuactivisten, en de nieuwkomers die toch de weg vinden, zijn niet altijd gelukkig met de bestaande structuren.”²⁵ De doorstroom van nieuwe activisten viel in de jaren 1980 inderdaad wat stil. De wetenschappelijkheid van de thema’s, de kleinschaligheid van sommige problemen, het ontbreken van grote, duidelijk afgelijnde uitdagingen en de opkomst van Agalev dreven veel potentiële militanten weg. Daarnaast kwam nog het feit dat de BBL geen ledenorganisatie was, wat de vervreemding tussen top en basis in de hand werkte. Men was erg pessimistisch rond deze periode, getuige een uitspraak van Guido van Steenberg: “Misschien wil de tijdsgeest wel dat ze [de milieubeweging] even natuurlijk [als ze is opgekomen] in het midden of op het einde van de jaren 80 verdwijnt.”²⁶ Het voortbestaan van de koepel hing af van twee zaken: enerzijds het vinden van mensen en middelen en anderzijds het gekibbel tussen de twee vleugels in de milieubeweging oplossen.

De roep van de ontevreden milieuactiegroepen werd steeds sterker, terwijl aan het hoofd van de BBL nog uitsluitend mensen uit de natuurbehoudsverenigingen stonden. Dit was ook niet verwonderlijk, aangezien zij in de beginjaren sterker in aantal waren en ook meer professionaliteit en ervaring hadden. In 1983 deed Guido Steenkiste, de vertegenwoordiger van de milieuactievleugel voor het eerst mee aan de voorzitterschapsverkiezingen. In 1986 wordt hij uiteindelijk verkozen, ten nadele van Guido van Steenberg van het Centrum voor Natuur- en Milieueducatie (CVN).²⁷ Voor het eerst in de geschiedenis stond er iemand van de meer radicale vleugel aan het hoofd van de BBL. Hoewel dit een scharnierpunt was voor de BBL, was het geen aardverschuiving zoals sommige auteurs wel eens beweren. In de jaren 1980 was er niet echt meer sprake van twee sterk tegengestelde groepen. Vele van de milieuactiegroepen waren verdwenen of geprofessionaliseerd en niet meer te vergelijken met de radicale groepen uit de jaren 1970. Indien deze situatie zich tien jaar eerder had voorgedaan, zou die stelling misschien wel correct geweest zijn, maar toen de milieuactiegroepen op het toppunt van hun mobilisatiekracht waren, hadden de natuurbehoudsverenigingen nog een sterk overwicht binnen de BBL. Wanneer dit overwicht afnam, waren ook de milieuactiegroepen over hun hoogtepunt heen. De nieuwe generatie milieuactivisten was geëvolueerd naar een meer actie- en basisgerichte visie, maar de slagkracht van de milieubeweging was intussen sterk verminderd. De BBL was als een deksel op de pot van de milieubeweging, maar aangezien de milieubeweging zo hopeloos versnipperd was, paste dat deksel nooit perfect. We kunnen dus wel spreken van een evolutie in de jaren 1980, maar een revolutie was het zeker niet.

Akkermans,

**NATUURRAMP
VOOR VLAANDEREN**

De acties die in de jaren 1980 ondernomen werden, bevestigen deze these. Er waren geen grote veranderingen in het actiepatroon van de BBL. De acties werden voor een groot deel beperkt door geldgebrek, maar toch waren er nog enkele grote strijdpunten. In de periode 1986-1987 werd er vooral geageerd tegen de geplande aanleg van TGV-verbindingen in Vlaanderen. Er werd een anti-TGV-front opgericht waaraan naast de BBL ook nog verschillende politieke partijen en arbeidersbewegingen deelnamen. Frontvorming en directere actiemiddelen zoals betogingen waren wel invloeden vanuit de radicalere vleugel, maar van een radicalisering van de acties was geen sprake. Verder was er ook nog kritiek op het beleid van minister van Ruimtelijk Ordening Akkermans. In de jaren 1980 kreeg de functionele sector van milieuhygiëne binnen de BBL wel meer aandacht. Programmapunten zoals de afvalproblematiek, zure regen, asbestverontreiniging en waterverontreiniging namen zowat de helft van de acties voor hun rekening.

Een nieuwe adem? (1991-...)

De BBL had sinds zijn oprichting altijd getracht een goede relatie met de overheid te onderhouden, al was dit sinds de kernenergieproblematiek midden jaren 1970 en de oprichting van Agalev ietwat vermoeilijkt. In het begin van de jaren 1980 was er wel al een stroming waar te nemen die een constructievere relatie met de overheid predikte, maar deze werd enigszins overstemd door de roep om directe actie.²⁸ Eind jaren 1980 groeide er binnen de milieubeweging opnieuw een tendens naar een sterkere participatie in de besluitvorming en een constructievere houding ten opzichte van de overheid.²⁹ Steenkiste, die zowat als de exponent van de tendens naar directe actie gezien werd, was dan ook geen kandidaat meer voor de voorzitterschapsverkiezingen van 1989. Hij werd opgevolgd door Luc Hens. Zijn mandaat luidde een nieuwe fase in voor de BBL, hoewel de discussie rond overheidsoverleg ook al onder Steenkiste gevoerd werd.

Ook vanuit de overheid werd er een mogelijkheid gecreëerd tot meer samenwerking. De Bond zetelde sinds de jaren 1980 al in drie officiële adviesorganen, maar echte erkenning voor de milieukoepel kwam er echter pas in 1989, wanneer minister voor Leefmilieu, Landinrichting en Natuurbehoud Theo Kelchtermans (CVP) zijn MINA-plan 2000 (Milieu en Natuur) lanceerde. Dit plan voorzag in de oprichting van een adviesraad waarin naast de milieubeweging ook andere drukkingsgroepen zoals vakbonden, werkgeversorganisaties, de Boerenbond en middenstandsorganisaties zetelden. Deze raad, die de Vlaamse Raad voor Leefmilieu zou vervangen, zou zich bezighouden met uiteenlopende milieugerelateerde thema's en op eigen initiatief of op verzoek van de overheid zijn advies verstrekken.³⁰ Doordat naast de

Sticker tegen het beleid van minister van Ruimtelijke Ordening Akkermans (Amsab-ISG, Gent)

milieubeweging ook andere drukkingsgroepen actief waren in de raad, was zijn impact groter. Dit plan werd erg positief onthaald binnen de milieubeweging, maar toch waren er twee punten van kritiek. Ten eerste wilde men een uitbreiding van het werkterrein van de raad, dat volgens de BBL te beperkt was. Ten tweede zag men hier ook een kans om uit de financiële problemen te raken en vroeg men een degelijke subsidieregeling voor de milieubeweging. Beide eisen werden ingewilligd en de BBL evolueerde naar de verantwoordelijke partner van de overheid die het vandaag nog steeds is.

Conclusie

Als we de BBL dan uiteindelijk vergelijken met de ideaaltypische, slecht georganiseerde, links-libertaire en apolitieke organisatie, dan zijn er slechts weinig overeenkomsten. Het tijdstip van ontstaan komt overeen, maar de ontstaanscontext is dan weer helemaal anders. Een verklarende factor kan de eigenheid van de milieu-problematiek zijn. Milieu draait vooral om feiten, om vaststellingen. De BBL heeft altijd gekozen om op basis hiervan te argumenteren. Door deze strategie was hun ideologische bagage minder belangrijk. Mede daarom kon men zo'n breed veld aanspreken en kon men effectief resultaten bereiken. Dit zet natuurlijk het begrip nieuwe sociale bewegingen een beetje onder druk. De vlag dekt de lading misschien nog wel, maar die lading is zo divers dat het moeilijk is om het echt als een concept te beschouwen. Misschien is het beter te spreken over een vernieuwde sociale gevoeligheid of culturele dynamiek die eind jaren 1960 en begin jaren 1970 de kop opstak in de westerse landen. Die wekte bij verschillende individuen de moed op om aan bepaalde misbruiken of fouten iets te doen, wat dan op verschillende manieren tot uiting kwam. Gaande van een zwak georganiseerde groep die ging betogen, tot mensen die probeerden dergelijke acties te coördineren tot een groter geheel. Beide hadden misschien uiteindelijk wel hetzelfde doel voor ogen, maar de manier om dit doel te bereiken kon heel erg verschillen. Het succes van de verschillende manieren meten, is echter moeilijk. Men kan wel meten wat er uiteindelijk gebeurde, maar bepalen in welke mate een strategie invloed heeft gehad op de besluitvorming is onmogelijk.

- (1) S. WALGRAVE, *Nieuwe sociale bewegingen in Vlaanderen: een sociologische verkenning van de milieubeweging, de derde wereldbeweging en de vredesbeweging*, Leuven: K.U.Leuven, 1994, p. 2-3.
- (2) M. HOOGHE & T. BILLIET, Tussen vernieuwing en continuïteit. Sociologen en historici over nieuwe sociale bewegingen. In: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 34(2004)3, p. 319.
- (3) M. HOOGHE & T. BILLIET, Tussen vernieuwing en continuïteit [...], p. 321; S. HELLEMANS & M. HOOGHE (red.), *Van 'Mei '68' tot 'Hand in Hand'. Nieuwe sociale bewegingen in België 1965-1995*, Leuven: Garant, 1995, p. 10-12.
- (4) M. HOOGHE & T. BILLIET, Tussen vernieuwing en continuïteit [...], p. 321.
- (5) S. HELLEMANS & M. HOOGHE (red.), *Van 'Mei '68' tot 'Hand in Hand' [...]*, p. 11.
- (6) M. HOOGHE & T. BILLIET, Tussen vernieuwing en continuïteit [...], p. 322.
- (7) S. HELLEMANS & M. HOOGHE (red.), *Van 'Mei '68' tot 'Hand in Hand' [...]*, p.12.
- (8) J.W. DUYVENDAK (red.), *Tussen verbeelding en macht. 25 jaar nieuwe sociale bewegingen in Nederland*, Amsterdam: SUA, 1992, p. 18.
- (9) S. HELLEMANS & M. HOOGHE (red.), *Van 'Mei '68' tot 'Hand in Hand' [...]*, p. 12.
- (10) J.W. DUYVENDAK, *Tussen verbeelding en macht. [...]*, p. 17.
- (11) M. HOOGHE & T. BILLIET, Tussen vernieuwing en continuïteit [...], p. 319.
- (12) L. VAN MOLLE, De vrouwenbeweging in Vlaanderen, een andere lezing. In: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 34(2004)3, p. 366-367.
- (13) H.-A. VAN DER HEIJDEN, De milieubeweging in de twintigste eeuw. In: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 34(2004)3, p. 455.
- (14) M. HOOGHE, *De milieukoepel in Vlaanderen: Bond Beter Leefmilieu vzw 1971-1996*, Brussel: BBL, 1996, p. 4-5.
- (15) S. WALGRAVE, *Nieuwe sociale bewegingen [...]*, p. 123; S. HELLEMANS & M. HOOGHE (red.), *Van 'Mei '68' tot 'Hand in Hand' [...]*, p. 52-53.
- (16) Bababbels: interview met Marc Dubrulle. In: *Milieurama*, 11(1991)4, p. 11-12.
- (17) Statuten BBL/IE. In: *Bijlagen tot het Belgisch Staatsblad*, 09/12/1971, nr. 7908, p. 4027.
- (18) Amsab-ISG, Archief Bond Beter Leefmilieu vzw, 618, Verslag van de vergaderingen van de Nationale Coördinatie Kernenergie 1979.
- (19) Amsab-ISG, Archief Guido van Steenberg, 299/66, Notulen van de 15e algemene vergadering op 23 januari 1981.
- (20) M. HOOGHE, *De milieukoepel [...]*, p. 9.
- (21) P. LEROY & A. DE GEEST, *Milieubeweging en milieubeleid*, Antwerpen: De Nederlandse Boekhandel, 1985, p. 34-36.
- (22) *Milieubeweging en politiek engagement*, Rapport Werkgroep milieubeweging en politiek engagement o.l.v. H. Delaunois, 1981.
- (23) M. HOOGHE, De milieubeweging. In: S. HELLEMANS & M. HOOGHE (red.), *Van 'Mei '68' tot 'Hand in Hand' [...]*, p. 55.
- (24) Amsab-ISG, Archief van Guido van Steenberg, 299/199, Nota Paul Staes betreffende voorstellen en ideeën i.v.m. de beleidsvisie van de BBL, 16/07/1982.
- (25) *Mens en milieu*, radioprogramma, BRT, 10 mei 1985.
- (26) Amsab-ISG, Archief Guido van Steenberg, 199/203, Stukken betreffende de ontmoetingsdag van de Vlaamse Milieubeweging in 1985.
- (27) Amsab-ISG, Archief Guido van Steenberg, 299/13, Verslag van de Algemene Veragdering 25/02/1986 en 28/05/1986.
- (28) Amsab-ISG, Archief Guido Steenkiste, 295/1, Jaarverslag 1983.
- (29) P. CREVE, R. DE CONINCK, S. VRIELYNCK, M. VANDENBROUCKE, *Hoe het groeide: inventarissen van archieven van de milieubeweging*, Gent: Amsab-ISG, 2005, p. 33-34.
- (30) M. HOOGHE, *De milieukoepel [...]*, p. 22.